

ยุทธศาสตร์น้ำของประเทศไทย ในอนาคต

ปราโมทย์ ไม้กลัด
อดีตประธานอนุกรรมการปฏิรูปทรัพยากรน้ำ
สภาปฏิรูปแห่งชาติ

หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์น้ำในอนาคต

ยุทธศาสตร์...แผนงานหรือทิศทาง การดำเนินงานที่มีความชัดเจนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือพันธกิจที่กำหนด

ยุทธศาสตร์น้ำมีหลักเกณฑ์สำคัญซึ่งควรคำนึงถึง :-

- มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพ...ระดับชาติ ระดับลุ่มน้ำและระดับท้องถิ่น/พื้นที่
- เข้าใจธรรมชาติ รู้ทันและยอมรับธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน...นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชาญฉลาด
- การลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และยับยั้งความไม่แน่นอนทางธรรมชาติไม่ให้เกิด คงไม่สามารถดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผลในระดับชุมชนหรือแม้แต่ในระดับประเทศ

หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์น้ำในอนาคต(ต่อ1)

- ยุทธศาสตร์น้ำด้านต่างๆพึงยึดตาม แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นหลัก
- โดยแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่11 (พ.ศ.2555-2559) มีสาระสำคัญระบุว่า :-
 - “ เน้นการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ ครอบคลุมการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูพื้นที่ชลประทาน และประสิทธิภาพการกระจายน้ำ การผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำ รวมทั้งให้บริการน้ำอุปโภคบริโภค ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ”

หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์น้ำในอนาคต(ต่อ2)

- ยึดหลักความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล
ตามหลัก “**ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**” โดยคำนึงถึงขีดความสามารถ
ระบบนิเวศของกลุ่มน้ำทั้งก่อนการพัฒนาและหลังการพัฒนา
- ต้องส่งเสริมองค์ความรู้การบริหารน้ำให้กับชุมชน ทั้งในภาวะปกติ
และภาวะวิกฤต ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารจัดการได้
อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์น้ำในอนาคต(ต่อ3)

- การขับเคลื่อนงานตามแผนยุทธศาสตร์ได้อย่างสัมฤทธิ์ผลครบถ้วน ต้องมีการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำและระดับพื้นที่ด้วย
- **แผนแม่บท** คือ แผนแสดงยุทธศาสตร์และโครงการ(งาน)ต่างๆ ที่จะดำเนินการที่เป็นรูปธรรมขับเคลื่อนได้ ใดๆอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กัน ในแต่ละลุ่มน้ำหรือระหว่างลุ่มน้ำและสำหรับพื้นที่มีปัญหา ได้แก่
- แผนแม่บทการจัดหาน้ำ (น้ำในบรรยากาศ น้ำผิวดิน น้ำบาดาล) ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค เพื่อการพัฒนาต่างๆ
- แผนแม่บทการจัดการปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัย
- แผนแม่บทจัดการปัญหาคุณภาพน้ำและแหล่งน้ำ เป็นต้น

ข้อควรปฏิบัติในการจัดทำยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำ

- ยึดหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”...หลักปฏิบัติในการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็น **“หลักคิด”**และ **“หลักทำ”**
- พิจารณาถึงความไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก
- พิจารณาถึงความมั่นคงของการดำรงชีวิตในด้าน น้ำ อาหาร และพลังงาน ฯลฯ
- พิจารณาถึงความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลพอเพียง โดยต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อม รวมทั้งระบบนิเวศของกลุ่มน้ำ

ข้อควรปฏิบัติในการจัดทำยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำ(ต่อ1)

- จัดให้มี “การวางแผนน้ำ” ให้สอดคล้องกับ “ผังประเทศ ผังภาค และ ผังเมือง” ให้น้ำมีที่มา มีที่อยู่ มีที่ไป
- ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ชุมชน จารีตประเพณี และคำนึงถึงการบริหารจัดการสภาพดั้งเดิมที่มีอยู่ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ก่อนการใช้เครื่องมืออื่นๆ
- ต้องมียุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการน้ำในภาวะวิกฤตระดับชุมชน ที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเป็นแผนชัดเจนที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อควรปฏิบัติในการจัดทำยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำ(ต่อ2)

- ต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำโดยใช้มาตรการไม่ใช่สิ่งก่อสร้างให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ก่อนกำหนดมาตรการการใช้สิ่งก่อสร้าง
- ต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับแผนพัฒนาโครงการด้านอื่นๆ เช่น ด้านคมนาคม แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ฯลฯ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อแผนบริหารจัดการน้ำอย่างมีนัยสำคัญ

การจัดทำยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำ ระดับประเทศและระดับลุ่มน้ำ ในอนาคต

ต้องพิจารณาศึกษาถึงมาตรการหรือวิธีแก้ไขปัญหาในแต่ละด้านให้มีความชัดเจนสอดคล้องกับกฎหมายแม่บท นโยบาย แผนพัฒนาประเทศ สภาพธรรมชาติและความเป็นจริง ทั้งเทคโนโลยีและภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย

- ยุทธศาสตร์เชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่ มีดังนี้
 - ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาคารขาดแคลนน้ำ
 - ยุทธศาสตร์เพื่อจัดการปัญหาอุทกภัย
 - ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาคูณภาพน้ำและแหล่งน้ำ
 - ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหการรุกตัวของน้ำเค็ม

การจัดทำยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำ ระดับประเทศและระดับลุ่มน้ำ ในอนาคต

- ยุทธศาสตร์สนับสนุนการบริหารจัดการน้ำให้สัมฤทธิ์ผล มีดังนี้
 - ยุทธศาสตร์สร้างกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการ
 - ยุทธศาสตร์สร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความเข้มแข็งการบริหารจัดการน้ำให้กับองค์กรต่างๆ ในลุ่มน้ำ
 - ยุทธศาสตร์เพื่อการสร้างเอกภาพในการบรรลุแผนงานโครงการ ระหว่างฝ่ายนโยบาย ฝ่ายหน่วยงานปฏิบัติ และฝ่ายประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย
 - ยุทธศาสตร์เพื่อการปกป้อง รักษาพื้นที่ต้นน้ำ และระบบการจัดการน้ำที่ดีซึ่งมีอยู่เดิม
 - ยุทธศาสตร์เพื่อการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาปรับปรุง

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

ควรต้องมีการริเริ่มจากทุกภาคส่วน เฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชนในพื้นที่ทุกกลุ่มลุ่มน้ำที่รวมตัวกัน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

● ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ประกอบด้วย

○ ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

- ท้องที่ใดมีศักยภาพและคุณภาพน้ำบาดาลเหมาะสมให้วางแผนขุดเจาะบ่อบาดาลให้ครบเพียงพอทุกหมู่บ้าน/ชุมชน ในเขตลุ่มน้ำ
- หมู่บ้าน/ชุมชน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ประเภทย่อย บึง ที่เก็บกักน้ำได้ตามสภาพธรรมชาติ ให้ทำการขุดลอกดินในหนองและบึงให้ลึกโดยตลอด
- หากหมู่บ้าน/ชุมชนใด ไม่มีแหล่งน้ำบาดาล และไม่มีแหล่งน้ำประเภทย่อยและบึง ให้พิจารณาสร้างสระเก็บน้ำประจำหมู่บ้านในบริเวณที่ลุ่มต่ำชายหมู่บ้านในตำแหน่งที่เหมาะสม

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

○ ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค (ต่อ)

- หมู่บ้าน/ชุมชนใด อยู่ในท้องที่โครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐ ให้วางแผนจัดสรรน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอแก่หมู่บ้าน/ชุมชน เหล่านั้น
- กรณีหมู่บ้านแห้งแล้งกันดารซึ่งไม่สามารถจัดหาน้ำช่วยเหลือด้วยวิธีดังกล่าวได้เลย ให้พิจารณาจัดสร้างถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ประจำหมู่บ้านให้ทั่วถึง เพื่อทำธนาคารน้ำโดยองค์กรบริหารท้องถิ่น ควรมีภาระจัดการย่นต์บรรทุกน้ำไปไว้ในภาชนะเก็บน้ำประจำหมู่บ้านให้เพียงพอกับความต้องการ

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

0 ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร

หลังจากศึกษา สภาพภูมิประเทศของกลุ่มน้ำ น้ำท่า ศักยภาพ แหล่งน้ำธรรมชาติต่างๆแล้ว ทุกพื้นที่ภายในลุ่มน้ำก็จะทราบถึงสู่ทาง การจัดหาช่วยเหลือการเกษตรว่าสมควรจะดำเนินการด้วยวิธีใด จึงจะเหมาะสม ดังนี้

- มาตรการแก้ไขปัญหาน้ำเฉพาะหน้าไม่ให้พืชผลได้รับความเสียหาย อาจพิจารณาจัดทำฝนเทียมหรือฝนหลวง เมื่อสภาพความชื้นในบรรยากาศ เหมาะสม

- สร้างโครงการอ่างเก็บน้ำ ในบริเวณที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ สภาพทางเศรษฐกิจ รวมถึงสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องที่ ที่เอื้ออำนวยเหมาะสม

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

○ ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร(ต่อ)

- สร้างโครงการประเพณีทดน้ำ หากธรรมชาติมีความเหมาะสม
- ขุดลอกหนองและบึงให้เก็บน้ำให้มากขึ้น มีประโยชน์กับการปลูกพืชผักสวนครัว ใช้เลี้ยงสัตว์
- สร้างสระเก็บน้ำในไร่นา ใช้น้ำทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่
- พัฒน่าน้ำบาดาลเพื่อการเพาะปลูก กรณีพื้นที่บริเวณใดมีแหล่งน้ำบาดาลคุณภาพดีและมีปริมาณมาก

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

0 ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุตสาหกรรม

- สร้างหรือขยายเขตประปาให้ครอบคลุมย่านโรงงานอุตสาหกรรม
- สนับสนุนน้ำจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐ
- สร้างสระเก็บน้ำในที่ดินของนิคมอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับสระเก็บน้ำประจำหมู่บ้าน ที่บริเวณใกล้กับลำน้ำ
- พัฒนาน้ำบาดาล เพื่อการอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับเพื่อการเพาะปลูก

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

● ยุทธศาสตร์เพื่อจัดการปัญหาอุทกภัย ประกอบด้วย

○ ยุทธศาสตร์ “สู้ภัย”

เป็นยุทธศาสตร์ต่อสู้กับเหตุการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นหลัก
ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายวิธีร่วมกัน

- การสร้างคันกันน้ำ
- การสร้างคลองผันน้ำ หรือทางระบายน้ำอุทกภัย(Flood Way)
- การปรับปรุงสภาพลำน้ำให้น้ำไหลสะดวก
- การสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ
- การอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

0 ยุทธศาสตร์ “ปรับตัว”

เป็นยุทธศาสตร์ทำตัวให้อยู่ในสภาพที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและปัญหาที่เกิด ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน :-

- จัดระบบการบริหารความเสี่ยงด้วยธุรกิจประกันภัย
- ปรับปรุงพื้นที่บ้านให้พื้นที่ระดับน้ำที่เคยท่วมสูงสุดในอดีต
- ปรับระบบการปลูกพืช เลือกชนิดพืช และระยะเวลาการปลูกให้เหมาะสมกับการเกิดน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

ยุทธศาสตร์ “ปรับตัว”

- จัดรูปและปรับพื้นที่นา ซึ่งน้ำท่วมเสียหายทุกปี โดยทำคันดินพูนสูง พื้นระดับน้ำสูงสุด (ลักษณะคันดินสวนปลูกไม้ผลทั่วไป) ระหว่างคันดิน เป็นร่องน้ำลึก สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ตลอดหน้าแล้งได้ เกษตรกรทำการเกษตรได้หลากหลายตลอดปี บนคันดินที่น้ำไม่ท่วม ส่วนร่องน้ำปลูกพืชน้ำหรือเลี้ยงปลาก็จะมีรายได้มั่นคง

ยุทธศาสตร์ “หลบภัย”

- เป็นยุทธศาสตร์ทำตัวให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติ และปัญหาที่เกิดขึ้นกัน คือ “หลบภัย” หรือ “ไม่สู้ภัย” นั่นเอง เช่น กรณีหมู่บ้านหรือชุมชนบริเวณที่ราบเชิงเขา ริมลำธาร มักเกิดน้ำป่าไหลหลากมาอย่างรวดเร็ว สมควรพิจารณาจัดตั้งชุมชนบริเวณพื้นที่สูงขึ้นไป

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

- ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาคุณภาพน้ำและแหล่งน้ำ

- ยุทธศาสตร์แก้ปัญหาน้ำเน่าเสีย

ควรดำเนินการด้วยมาตรการต่างๆร่วมกัน มีอาทิ

- สร้างจิตสำนึกบรรณรงค์ประชาชนทุกชุมชนให้มีความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์น้ำอย่างจริงจัง
- ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพน้ำที่ล้าสมัยให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน
- ควบคุม ดูแล และตรวจสอบโรงงานที่ตามกฎหมายต้องมีระบบบำบัดน้ำเสียจากโรงงาน
- จัดให้มีระบบบำบัดน้ำเสียชุมชนทั่วไปอย่างทั่วถึง

- ฯลฯ

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

ยุทธศาสตร์อนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและฟื้นฟูแหล่งน้ำ

- ดูแลรักษา/ป้องกัน มลภาวะแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่รัฐจัดสร้างไว้ ไม่ให้เสื่อมโทรม อาทิ ป้องกันและกำจัดผักตบชวา และวัชพืชที่ไม่มีประโยชน์ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดูแล/ป้องกันมิให้ผู้ประกอบกิจการต่างๆ แหล่งอุตสาหกรรม บ้านเรือน ทิ้งขยะ และน้ำเสียลงในแหล่งน้ำอย่างเป็นรูปธรรม

- ดูแลรักษา/ป้องกันการบุกรุกปลูกสร้างบ้านเรือนรุกล้ำลำน้ำ และบุกรุกที่ดินริมตลิ่ง เพื่อประโยชน์ส่วนตน

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

○ ยุทธศาสตร์อนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและฟื้นฟูแหล่งน้ำ

- ปรับปรุงการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ให้ถูกต้องตามสมรรถนะ รวมถึงการอนุรักษ์ดินและน้ำในทุกท้องที่ซึ่งมีปัญหา
- สร้างจิตสำนึก ชุมชน/ประชาชน ให้ตระหนักในคุณค่า ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ ปลูกฝังเยาวชนให้เป็นนิสัยตั้งแต่เด็ก

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

- ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาการรุกตัวของน้ำเค็ม

ควรกำหนดยุทธศาสตร์ หาวิธีแก้ปัญหาน้ำเค็มรุกล้ำเข้าไปตามแม่น้ำและลำน้ำต่างๆ เพื่อช่วยราษฎรและพื้นที่เพาะปลูกให้มีน้ำจืดใช้อุปโภคบริโภคและเพาะปลูก ด้วยวิธีและโครงการที่เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติ สภาวะแวดล้อมละสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง อาทิ

- แก้ปัญหาที่สาเหตุ อาจพิจารณาสร้างอาคารปิดปากแม่น้ำ/ลำน้ำพร้อมบานประตูปิดกั้น มิให้น้ำเค็มรุกล้ำและเก็บกักน้ำจืด กรณีพิจารณาว่ามีความเหมาะสม เกิดผลกระทบน้อยหรือไม่มีเลย

ยุทธศาสตร์บริหารจัดการน้ำเชิงเทคนิคและเชิงพื้นที่

- ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาการรุกตัวของน้ำเค็ม

- ลุ่มน้ำใดซึ่งบริเวณต้นน้ำมีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ สร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ ขนาดใหญ่ไว้แล้ว ต้องมีมาตรการจัดสรรน้ำ ระบายลงมาเพื่อรักษาระบบนิเวศและแก้ปัญหาการรุกตัวของน้ำเค็มให้บรรลุเป้าหมายเสมอไปด้วย

- แม่น้ำ/ลำน้ำ ใด ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยมาตรการดังกล่าวข้างต้น ควรใช้ยุทธศาสตร์

- “ปรับตัว” โดยชุมชนที่ได้รับผลกระทบตามฤดูกาล ต้องสร้างความตระหนักถึงสภาพความเป็นจริง และบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสภาพการเกิดน้ำเค็ม น้ำกร่อย ช่วงหน้าแล้ง เนื่องจากอิทธิพล “น้ำขึ้น-น้ำลง” จนเมื่อถึงฤดูฝน มีฝนตกตามฤดูกาล เหตุการณ์การรุกตัวของน้ำเค็มจะคลี่คลายเข้าสู่ภาวะปกติไปเอง

สวัสดี

